

Sultan II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı-Rus İlişkilerinde Mektup Diplomasisi

Halil Yetimoğlu

Yüksek Lisans, Yozgat Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

halilyetimoglu.66@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1256-7824>

MAKALE BİLGİSİ

Makale Türü	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi	09.11.2020
Kabul Tarihi	29.12.2020
Yayın Tarihi	31.12.2020
Doi	10.52003/etut.2021.5

Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi

ETÜT, Sayı: 1, Aralık, 2020, Erzurum/TÜRKİYE

<https://dergi.erasurum.edu.tr/tarih>

Letter Diplomacy in the Ottoman-Russian Relations in the Abdulhamid II Period Activities

Halil Yetimoğlu

Master's Degree, Yozgat Bozok University, Social Science Institute

halilyetimoglu.66@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1256-7824>

ARTICLE INFORMATION

Article Types	Research Article
Received Date	09.11.2020
Accepted Date	29.12.2020
Date Published	31.12.2020
Doi	10.52003/etut.2021.5

Erzurum Technical University, Faculty of Letter, History Journal

ETUT, Issue: 1, December 2020, Erzurum/TURKEY

<https://dergi.erasurum.edu.tr/tarih>

Sultan II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı-Rus İlişkilerinde Mektup Diplomasisi

Halil Yetimoğlu

Öz

Bu çalışmanın amacı, Abdülhamid II döneminde Osmanlı-Rus ilişkilerinde mektup diplomasisinin önemini ortaya çıkarmaktır. Bu araştırmada, mektupların önemi ve iki ülke ilişkilerine olan katkısı değerlendirilmiştir. Sultan II. Abdülhamid dönemi Osmanlı-Rus ilişkilerinde diplomasinin önemli bir yeri bulunmaktadır. 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi sonrasında iki ülke arasında diplomatik ilişkiler başlamıştır. Mektup diplomasisi, bu süreçte büyük önem kazanmıştır. Ermeni sorunu, Girit meselesi, Bulgaristan ve Doğu Rumeli olaylarında mektup diplomasisi büyük işlev görmüştür. Bunun yanı sıra elçi tayini, doğum günü kutlaması ve taç giyme merasimi nedeniyle mektuplar gönderilmiştir. Padişah II. Abdülhamid, özellikle Rusya ile diplomatik münasebetlerin devamı için büyük çaba sarf etmiştir.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, III. Aleksandr, II. Nikola, Osmanlı, Rus, Mektup, Diplomasisi.

Letter Diplomacy in the Ottoman-Russian Relations in the Abdulhamid II Period

Abstract

The aim of this study is to reveal the importance of letter diplomacy in Ottoman-Russian relations during the reign of Abdulhamid II. In this study, the importance of letters and their contribution to the relations of those two countries are evaluated. Diplomacy has an important place in Ottoman-Russian relations during the Abdulhamid II period. Diplomatic relations between two countries began after the 1877-1878 Ottoman-Russian War. Letter diplomacy has gained great importance in this process. Letter diplomacy played a major role in the Armenian problem, the Cretan issue, and the events of Bulgaria and Eastern Rumelia. In addition, letters were sent for the appointment of ambassadors, birthday celebration and coronation. Sultan Abdulhamid II made a great effort in order to maintain diplomatic relationships with Russia.

Keywords: Abdulhamid II, Alexander II, Nicola II, Ottoman, Russia, Letter, Diplomacy.

Giriş

Osmanlı padişahlarının diplomaside mektup kullanmaya başlaması devletin ilk dönemlerine kadar geriye gitmektedir.¹ Fakat devletin ilk dönemlerinde daha çok siyasi ve ticari içerikli mektuplar görülmektedir. Osmanlı-Rus ilişkileri bağlamında ilk mektup, Rus Knezi III. Ivan tarafından II. Bayezid'e gönderilen 31 Ağustos 1492 tarihli mektuptur. Bu olay aynı zamanda Osmanlı-Rus diplomatik ilişkilerinin başlangıcıdır.² Söz konusu mektupta Çar, Sultana; "...*Müslüman hükümdarlar arasında sen büyük hükümdarsın, Türk ve Acem hükümdarları üstünde senin iraden, sen kara ve denizlerin hükümdarı, Sultan Bayezid...*" ifadelerine yer verirken kendisinden "... *İvan, Tanrının acımasıyla bütün Rusya'nın baba ve dededen biricik haklı hükümdarı ve kuzeyden doğuya kadar pek çok toprağın hükümdarı...*" şeklinde bahsetmiştir. Rus Çarının bu hitap şekli, Sultanın unvanlarının istenilen şekilde yazılmadığı için Osmanlı bürokrasisi tarafından uygun görülmemiştir. III. İvan 1497'de Mihail Plesçeyev ile gönderdiği diğer bir mektubunda hitap şeklini değiştirerek "... *Anadolu ve Rum toprakları, Akdeniz, Karadeniz ve Karaman toprakları, Küçük Roma (Rumeli) ve daha pek çok yerin hükümdarı...*" ifadelerine yer vermiştir.

Bu dönemde Rus Knezi III. Ivan, Osmanlı Devleti ile temaslarını Kırım Hanı vasıtasıyla sürdürmüştür. Doğrudan İstanbul'a ilk elçi III. Ivan döneminde Yavuz Sultan Selim'in cülusunu tebrik etmek ve aynı zamanda iyi ilişkiler kurmak için gönderilmiştir.³ Yavuz Sultan Selim ise elçisiyle birlikte 3 adet mektup göndermiştir. İlk mektubunda Rus knezine "*dostuma dost düşmanıma düşman*" şeklinde hitapta bulunmuştur.⁴

Osmanlı-Rus ilişkileri inişli-çıkışlı devam ederken ilk defa bir Rus çarı tarafından Osmanlı sultanına tehdit mektubu gönderilmiştir. Rus çarı Aleksey Mihayloviç 1672'de Sultan IV. Mehmed'e gönderdiği mektupta; Lehistan

¹ Bu çalışma, Prof. Dr. Yunus Özger danışmanlığında tamamlanan, Halil Yetimoğlu, "Sultan II. Abdülhamid'in Rus İmparatorları İle Mektup Diplomasisi", *Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yozgat 2019 künyeli Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

² Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 132-133; Halil İnalçık, "Osmanlı-Rus İlişkileri 1492-1700", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1492-1992 Ankara 12-14 Aralık 1992*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 25-26.

³ Omeljan Pritsak, "1491-1532 Yıllarında Osmanlı-Moskova İlişkileri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1492-1992 Ankara 12-14 Aralık 1992*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 69.

⁴ Yücel Öztürk, "Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış Politikası ve Türkiye-Moskova İlişkileri (16. ve 17. Yüzyıllar)", *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi*, Ed. Mustafa Bıyıklı, Bilimevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 223-224.

seferinden vazgeçmesini istemiştir. Aksi halde tüm Hristiyan devletleri ve İran'ı Osmanlı'ya karşı harekete geçireceğini bildirmiştir.⁵

Bununla birlikte, 1700'lerden itibaren Osmanlı-Rus ilişkilerinde her ne kadar savaşlar yapılsa da dostluk içerikli birçok mektuplaşmanın olduğu da görülmektedir. Özellikle cülus tebriklerinde dostluk içerikli mektuplara sıkça rastlanmaktadır. Örneğin Rus Çarıçesi I. Elizabeth tahta çıktığını Sultan I. Mahmud'a bildiren mektubunda, dostluk ve barıştan bahsederek bunu devam ettireceğini ve aynı şekilde Sultanın da buna riayet etmesini istemiştir. Ayrıca Sultandan dostluğu teyit eden bir cevabi mektup göndermesini istemiştir. Sultan I. Mahmut da buna uygun bir mektup göndermiştir.⁶

Ayrıca Sultan Abdülaziz'in Nureddin ismi verilen bir oğlu dünyaya geldiğinde Rusya imparatoru II. Aleksandr'a bir mektupla bu sevinçli haberi bildirmiştir. İmparator ise gönderdiği tebrik mektubunda Sultan Abdülaziz ile olan dostluğunu belirterek bu doğumu tebrik etmiş ve şehzadenin uzun ömürlü olması temennisinde bulunmuştur.⁷

Sultan II. Abdülhamid Dönemine gelindiğinde ise, iktidarının ilk yıllarında 1877-1878 Savaşı yapılmış olsa da diplomatik ilişkilerin sürdürülebilmesi adına bir kapı aralığı bırakılmıştır. Bu münasebetle savaşın hemen ardından diplomatik temaslar kurulmaya başlanmış ve iki ülke birbirleri nezdine büyükelçiler tayin etmişlerdir. Hükümdarlar arasında mektuplar ve telgraflar aracılığıyla diplomatik ilişkiler kurulmuştur.

1878 Berlin Kongresi'nden sonra Osmanlı diplomasi tarihinde önemli bir değişikliğe gidilmiştir. Tanzimat döneminde diplomasinin belirleyici gücü Babıali iken Sultan II. Abdülhamid bu yetkiyi kendi uhdesine geçirmiştir. Babıali ise diplomasinin uygulayıcısı haline gelmiştir. Sultan II. Abdülhamid, her ne kadar Balkan topraklarındaki sorunlarda ve Ermeni meselesinde Rusya ile karşı karşıya gelse de barışçıl politika takip ettiği için çözüm yolu olarak diplomasiye ağırlık vermiştir. Osmanlı-Rus ilişkilerinde hangi meseleler üzerinde mektup diplomasisine başvurulmuş, iki ülke dostluk ilişkilerinin devam ettirilmesinde ne tür bir yol

⁵ Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 251-252.

⁶ İsmet Binark, "Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Mevcut Name-i Hümayun Defterlerine Göre Osmanlı-Rus Münasebetleri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992)*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 203.

⁷ BOA. (*Başkanlık Osmanlı Arşivi*). HR. TO (*Hariciye Tercüme Odası*), 286-28, 26 Şubat 1857.

izlenmiştir? Barışın korunmasında izlenen yol karşılıklı mı olmuş, diplomasi de nasıl bir üslup kullanılmış, diplomatik temaslar hükümdarlar ile sınırlı mı kalmış? Diplomatik temaslar amacına ulaşmış mı? Bu sorulara aşağıdaki başlıklar çerçevesinde cevaplar aranmıştır.

1. Ermeni Sorunu

Ermeniler, 1890'lı yıllarda Rus ve İngilizlerin desteği ile Anadolu'da isyana kalkışmışlar ve buna karşı Hamidiye Alayları kurulmuştu. Bu durumda çıkarları zedelenen Rusya, Ermenileri göç etmeye teşvik ederek uluslararası kamuoyuna Müslümanların Ermenileri yok edeceği şayiasını yaymaya çalışmıştır. 1894 yılı itibariyle Ermeniler, muhtelif sebeplerle göç etmeye başlamışlardır. Ancak bir zaman sonra Ruslar, topraklarına göçen Ermenilerin maddi sıkıntı çektiklerini belirtilerek, tekrar Osmanlı topraklarına dönmelerini istemiştir. Bu hususta iki ülke arasında diplomatik temaslar kurulmuştur. Ardından Rusya, topraklarındaki Ermenileri kabileler halinde gönderme kararı almıştır. Osmanlı Devleti ise Ermenilerin, Rusya'nın geniş bozkırlarına ve Osmanlı topraklarına göç eden Müslümanların boş bıraktığı mahallere yerleştirilmesini istemiştir.⁸ II. Nikola, gönderdiği telgrafta, Ermenilerin topraklarında iskân edilmelerinin mümkün olmadığını, "...Kafkasya'ya muhâceret etmiş olan Ermenileri orada alıkoymak benim için mümkün olamayıp..." ifadeleriyle dile getirmiştir. Devletin sultanla olan dostluğuna vurgu yaparak, Ermenileri senelik on bin kişilik kabilelerle göndereceğini bildirmiştir.⁹ Sultan II. Abdülhamid, iki ülke çıkarlarına uygun bir politika üreterek bu meseleye çözüm bulmaya çalışmıştır.¹⁰ Rusya'nın İstanbul sefiri Zinovyev ile temaslarını sürdürmüş ve elçinin teşebbüsüyle Ermenilerin bir müddet Rusya'da kalmaları sağlanmıştır. Bu durumdan memnun olan padişah, memnuniyetini dile getiren bir namesini II. Nikola'ya göndermiştir. Ermenilerin Rusya'dan tasfiyesinin tehir edilmesinin iki ülke açısından önemine dikkat çekmiş, bu durumun Mısır Meselesinde Sultan II. Mahmud'a yapılan yardımdan daha mühim olduğunu belirtmiştir.¹¹

⁸ Yetimoğlu, *Sultan II. Abdülhamid'in Rus İmparatorları İle Mektup Diplomasisi*, s. 57-59.

⁹ BOA. Y. PRK. NMH. (Yıldız Perâkende Evrâkı Nâme-i Hümâyünlar), 7-79, v. 18, 16 Mayıs 1899.

¹⁰ BOA. Y. PRK. NMH. 7-79, v.16, 6 Mayıs 1315 [18 Mayıs 1899].

¹¹ "... ceddin cennetmekân Sultan Mahmud Han hazretlerinin zaman-ı saltanatlarında devlet-i 'âliyyemiz hakkında cedd-i emced haşmetâneleri tarafından vaki' ve tesîrât-ı hasenesi el'ân bâkî olan

Ermenilerin göçü meselesinde Sultan II. Abdülhamid'in bizzat kendisi Rus imparatoru ile temas kurarken, aynı zamanda hususi elçiler göndererek de çözüm bulmaya çalışmıştır. II. Nikola, istirahat için Livadya'ya geldiğinde Turhan Paşa'yı göndererek iradesini bildirmiştir. Ermenilerin ülkede karışıklık çıkardıkları ve asayişi bozdukları bildirilerek, geri dönmelerinin engellenmesini istenmiştir. Rus imparatoru ise Ermenilerin Rus mekteplerinin düzenini bozmaya çalıştıklarını ve onların kendi topraklarında da işleri olmadığını bildirmiştir. Bunun yanında, sultanın isteğini de geri çevirmeyip gerekli tedbirleri alacağını bildirmiştir.¹² Diğer taraftan Ermeniler, yasal olmayan yollarla Osmanlı topraklarla giriş yapmışlardır. Nihayetinde Tiflis Başkonsolosluğu'nun bildirdiği üzere, Rusya hükümeti cereyan eden bu huzursuzluğa son vermek için Ermenilere vatandaşlık hakkı tanyacağını bildirmiştir.¹³ Böylece önemli bir sorun, diplomatik yollarla suhuletle çözülmeye çalışılmıştır.

2. Girit Sorunu

Rumlar, 1876'da Girit'te isyan ederek özerklik istemişler, 25 Ekim 1878'de Halepa Sözleşmesi yapılarak durum yatıştırılmıştır. Ancak Doğu Rumeli ve Bulgaristan'ın 1885 yılında birleşmesi ve 1896 Ermeni ayaklanmaları, Girit halkının yeniden isyan etmesine yol açmıştır. Yunanistan'ın destek vermesi ile de isyan tüm adaya yayılmıştır. 1897'de Yunanlılarla yapılan Dömeke Muharebesi'nde Osmanlılar zafer elde etmiştir. Bunun üzerine araya büyük devletler girmiş ve 4 Aralık 1897'de İstanbul Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma sonrasında Girit'e vali tayini hususunda Osmanlı Devleti ile Yunanlılar arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Yine Avrupalı devletler araya girerek, Osmanlı'ya ultiatom vermişler ve askerlerini Girit'ten bir ay zarfında çekmesini istemişlerdir.¹⁴ Bu durum karşısında Sultan II. Abdülhamid, askerlerinin tahliyesinin engellenmesi için II. Nikola'ya telgraf çekerek, diplomatik temasa geçmiştir. Ancak II. Nikola, Girit halkının

---

muâvenet-i dostânededen ziyâde te'sîrât-ı minnetdârâne hâsıl etmiştir..." BOA. Y. PRK. NMH, 8-7, 1 Eylül 1315 [13 Eylül 1899].

¹² "... arzû-yı şâhânenin husûlü emrinde tecvîz-i kusûr etmem yine lâzım gelenlere evâmîr-i mukteziyye verilir." BOA. Y.EE. (Yıldız Esâs Evrâk), 13-19, 23 Teşrinievvel 1317 [5 Kasım 1902].

¹³ *Osmanlı Belgelerinde Ermeni Rus İlişkileri* (1899-1906), C. II, Yay. Haz: Recep Karacakaya ve diğerleri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 2006, s. 59.

¹⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi VIII, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri* (1876-1907), TTK, Yayınları, Ankara 2011, s. 124.

huzursuz olduğunu Osmanlı askerlerinin orada kalması halinde şiddetli çatışmaların yaşanacağını bildirerek, padişahın arzusunun yerine getirilmesinin güç olduğunu bildirmiştir. Aynı zamanda dostlukları gereği Girit'te padişahın hakkını korumak için İngiltere, Fransa ve İtalya ile istişare de bulunarak gereken tedbirleri düşünmekten uzak kalmayacağını belirtmiştir.¹⁵ Sultan II. Abdülhamid, yeniden telgraf çekerek bu hassas konuda I. Nikola'nın II. Mahmud'a yaptığı yardıma benzer kendisine de yardım edilmesini istemiştir.¹⁶ Fakat bu girişimlerden bir netice elde edilememiş ve Osmanlı askerleri 5 Kasım 1898'de Girit Adası'ndan çekilmişlerdir.¹⁷

Büyük devletlerin kararıyla Girit'e Yunan Prensi Yorgi vali olarak tayin edilmiştir. Bu durumu II. Nikola, Sultan II. Abdülhamid'e telgraf çekerek iletmiştir. Geçici komiser olarak Prens Yorgi'nin Girit'e tayin edildiğini, adanın huzur ve asayişini büyük devletlerin üstlendiğini ve kendi amiralleri vasıtasıyla yürütülen hükümlerin ise Prens Yorgi tarafından icra edileceğini ifade etmiştir. Nikola, bu görevin Prens Yorgi'ye tevdi edilme nedeninin Girit Adası'nın bir an evvel huzur ve sükûnete kavuşması olduğunu bildirmiştir. Bu konuda dört büyük devletin istişare ettiğini ve Rusya'nın bu kararda tek başına söz sahibi olamayacağını bildirmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in buradaki kutsal haklarına, büyük devletlerin zara verme durumunun söz konusu olmadığını ve bu seçimle ilgili Sultanın bir endişe içerisinde bulunmamasını istemiştir. Girit sorununun çözülmesiyle iki ülke ilişkilerinin gelişeceğini ve dostluğun daha da sağlanacağını bildirmiştir.¹⁸

3. Bulgaristan ve Doğu Rumeli Sorunu

13 Temmuz 1878 Berlin Antlaşması ile Bulgaristan üçe ayrılmış fakat Bulgarlar, Büyük Bulgaristan kurma hayalleriyle Müslümanlara zulmetmeye mal ve topraklarına el koymaya, çoğunluğu elde etmek için Türkleri Bulgarlaştırmaya,

¹⁵ "... Cezîre ahâlisinin kısm-ı a'zamında müşâhid olan eseri galeyân-ı hasmâne nümâyîşlere ve hatta asker-i osmâniye hakkında mu'âmelât-ı şedîdeye bâdi olabilir ... bununla berâber memalik-i şâhânelerinin tamâmiyetini muhâfaza etmek kuvvesinde olduğundan ve zât-ı şevket-simât mülikâneleriyle gayet dostâne münâsebâtda bulunmak husûsundaki arzû-yı hâlisâneme bir delil-i cedîd ibrâz etmek emelinde bulunduğumdan...", BOA, Y. PRK. NMH, 7-98, v. 3, 26 Ekim 1898.

¹⁶ "...Büyük pederi haşmetâneleri tarafından ceddin Sultan Mahmud ve merhûma icrâ olunmuş olan muâvenet-i 'âliyye misüllü Girid'de hükümdârânımızın eseri bulunan askeryemizin bekâsını tehdîd eden ahvâlin bertaraf edilmesi husûsunca sezâvar (layık) buyurulacak muâvenât nâme ...", BOA, Y. PRK. NMH, 7-98, v.5, 4 Kasım 1898.

¹⁷ Karal, *Osmanlı Tarihi VIII*, s. 124.

¹⁸ "...Girid ahâlisinin her şeyden evvel bittabi arzu buyuracakları sa'adet hâlini sûret-i kat'iyede te'mîne vâsıtâ-yı yegâne add itmek üzere...", BOA, Y. EE, 114-58, 24 Kasım 1898.

camileri tahrip edip kiliseye çevirmeye başlamışlardır. Sultan II. Abdülhamid, bu hazin duruma son vermek için Rus imparatoru II. Aleksandr'a mektup göndererek, baskıların durdurulmasını istemiştir. Mektupta Müslümanlara yapılan bu muamelenin vahametinden söz etmiştir. Meselenin çözümü için kendisinden yardım talep ederek, Doğu Rumeli ve Bulgaristan'daki Müslüman halkın can, ırz ve namuslarının güvence altına alınmasını istemiştir.¹⁹ II. Aleksandr ise cevabi mektubunda bu olaylar karşısında büyük üzüntü duyduğunu, fakat bu meselenin biraz abartıldığını düşünmüştür. Ancak böylesi bir duruma müsamaha göstermeyeceğini, bu tür şiddet eylemlerine karşı tedbir alınacağını, Bulgaristan'da bulunan Rus komiser ve Rus ordusunun bölgede milliyet ve mezhep farkı gözetmeksizin halkın huzur ve emniyeti için çalışacağını bildirmiştir.²⁰ Öbür taraftan Rusya, Bulgaristan ve Doğu Rumeli'yi birleştirerek Bulgar Prensiđi kurmak istemiş ve diğer devletleri bu meseleye dâhil etmemek için sorunu Osmanlı Devleti ile çözmek istemiştir. Bunun için II. Aleksandr, Sultan II. Abdülhamid'e mektup göndermiş ve General Obriçov'u elçi olarak İstanbul'a yolladığını ve Obriçov'un Doğu Rumeli halkına imparator adına nasihatte bulunacağını, Bulgarlara ise Berlin Antlaşması'na uymaları gerektiğini söyleyeceğini bildirmiştir.²¹ Osmanlı Devleti bunu kabul etmiş ve General Obriçof bu vazifeyi yerine getirerek bölgede bir süre sükûnet sağlanmıştır.²²

4. İstanbul ve Petersburg Elçi Tayinleri

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda her iki devlet sefaret temsilcilerini geri çağırmişti. 3 Mart 1878 Ayastefanos Barış antlaşması yapıldıktan sonra iki ülke arasında ilişkilerin yeniden tesis edilmesi adına elçilerin tayini gündeme gelmiştir. Bu hususta II. Aleksandr, Prens Lubanov Rustovski'yi İstanbul'a büyükelçi tayin ettiğini bildiren bir mektup göndererek elçinin huzura kabul edilmesini ve güven

¹⁹ "...Bulgarların binlerce ebnâ-yı beşer hakkında icrâ ettikleri mezâlimi tasavvur kâbil değildir. Katli nüfus ve gasb-ı emvâl ve hetk-i ırz ve nâmus gibi şeylerin hiçbiri esirgendiği yoktur ...", BOA. Y. PRK. NMH, 1-29, 7 Şaban 1295 [6 Ağustos 1878].

²⁰ Mahmud Celaledin Paşa, *Mir'ât-ı Hakikat*, Haz: İsmet Mirođlu, Berekat Yayınları, İstanbul 1983, s. 618.

²¹ "...Ceneral Obriçof'u makâsıd-ı sulhpverânem hakkında kimsenin şüphesi kalmamak için İstanbul'a azîmet'e me'mur eylerim...", BOA. Y. PRK. NMH, 1-56, 18 Rebiülahir 1296 [11 Nisan 1879].

²² Karal, *Osmanlı Tarihi* VIII, s. 105.

duyulmasını istemiştir.²³ Diplomatik ilişkilerin yeniden tesis edilmesini isteyen padişah, iki mektup göndermiş, Ahmet Şakir Paşa'yı müşir rütbesiyle Petersburg sefaretine tayin ettiğini bildirmiştir.²⁴

Prens Lubanov, 18 Mayıs 1878'de itimatnamesini Sultan II. Abdülhamid'e takdim etmiştir. Okuduğu nutukta, eski dostane ilişkileri yeniden tesis etmek için memur edildiğini bildirmiştir. İki ülke arasında dostluk ve barış için mesai harcayacağını beyan ederek padişaha iltifatlarda bulunmuştur.²⁵ Lubanov, üç yıla yakın bir süre görev yapmıştır. Ardından yerine II. Aleksandr'ın özel müşaviri Novikov tayin edilmiştir. II. Aleksandr, mektubunda görev süresi biten Lubanov'un vazifesini layıkıyla yerine getirdiğini söylemiş,²⁶ yerine özel müşaviri Novikov'u tayin ettiğini bildirmiştir.²⁷ Novikov, 24 Mayıs 1880'de huzura çıkarak itimatnamesini sunmuştur.²⁸ 14 Haziran 1883'te III. Aleksandr, Novikov'un yerine Nelidov'u İstanbul sefaretine tayin etmiştir. III. Aleksandr, Nelidov'u tayin ettiğini bildirdiği mektubunda uzun bir elkâb kullandıktan sonra konuya giriş yapmış ve yeni elçiye güven duyulmasını isteyerek iyi dilek temennisinde bulunmuştur.²⁹

Şakir Paşa Petersburg'ta on iki yıl memuriyette kaldıktan sonra 1889 yılında Girit vali vekili olarak görevlendirilmiştir. Yerine ise Çetine sefiri Hüseyin Hüsni

²³ “...prens Lubanof Rustovski bâ-nezd-i saltanat-ı seniyyelerine fevka'l-âde ve murahhas büyükelçi ta'yîn etmekliğı münâsib addeyledim...” BOA, Y. PRK. NMH, 1-21 v. 1, 10 Nisan 1294 [22 Nisan 1878].

²⁴ BOA. İ. HR, 276-16831, 3 Mayıs 1878, BOA. İ. HR, 276-16858, 25 Cemaziyelevvel 1295 [27 Mayıs 1878], *Vakit*, No: 910, 2 Cemaziyelevvel 1295, 5 Mayıs 1878, s. 1; *Basiret*, No: 2430, 5 Mayıs 1878, s. 1; *Tercüman-ı Şark*, No: 26, 5 Mayıs 1878, s. 1, *Salname-i Nezaret-i Hariciye*, Kostantiniyye, 1302, s. 246, *Salname-i Nezaret-i Umur-ı Hariciye*, Dersaadet 1318, s. 188.

²⁵ “Metbû'ı muşahhamım haşmetlü imparator hazretleri lütfen bendelerini nezd-i hümayûnlarına fevka'l-âde ve murahhas büyükelçiliğe ta'yîn eylemek olduklarından âna dair hâmil olduğum i'timâdnâmeleri taraf-ı eşref-i pâdişâhîlerine takdîm ederim...” BOA, Y. PRK. NMH, 1-21 v. 2; *Tercüman-ı Şark*, No:40, 7 Mayıs 1294 [19 Mayıs 1878].

²⁶ “...Lubanof Rustovski'nin nezd-i şevket-vefir-i mülükânelerinde bu âna değîn hâiz olduğu fevka'l-âde murahhas büyükelçilik hizmetine hitâm vermiş olduğumuzdan keyfiyeti taraf-ı eşref-i pâdişâhîlerine iş'âr ile 'avdetine müsâ'ade buyurulmasını ricâ ederim...” BOA, Y. A. HUS. (Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı), 163-13, v. 6, 22 Aralık 1879.

²⁷ “... cihette müşâvir-i hâssamız şövalye Novikof'u nezd-i saltanat-ı seniyyelerine fevka'l-âde murahhas büyükelçi ta'yîn eyledik müşârûnileyh i'timâdnâmelerini li-ecli't-tevdi' lütfen huzur-ı âli-i mülükânelerine kabûl ile...” BOA, Y. A. HUS, 163-13, v. 7-8, 22 Aralık 1879.

²⁸ “...mâbeyn-i hümayûn-ı hazret-i mülükâneye 'azîmet etmiş ve huzûr-ı meâl-i nüşûr hazreti mülükâneye dâhil olub...” *Vakit*, No: 1651, 25 Mayıs 1880, s. 1.

²⁹ “...Osmanlıların padişahı Sultan Abdülhamid Han hazretlerine selâm-ı muhabbet ve meveddet-peyâm-ı imparatorânemizi 'arz eyleriz...” BOA, Y. A. RES. (Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı), 21-3, v. 3, 8 Şaban 1300 [14 Haziran 1883]

Paşa 16 Ağustos 1889'da atanmıştır.³⁰ 1883-1897 yılları arasında İstanbul'da Rus sefaretini temsil eden Nelidov'u Roma sefaretine tayin eden II. Nikola, Nelidov'un Sultan nazarında itibar kazandığını bildirmiş³¹ ve yerine eski Avusturya sefiri Zinovyev'i tayin ettiğini bildirmiştir. Yeni elçinin iki ülke ilişkilerinin devamı adına çaba sarf edeceğini söyleyip kendisine güven duyulmasını istemiştir.³² Sultan II. Abdülhamid, bu mektuplara cevaben Nelidov'un aralarındaki dostluk ilişkilerini kuvvetlendirmeye çalıştığını bildirerek kendisinden memnun olduğunu söylemiştir.³³ Zinovyev 11 Ocak 1898'de huzura kabul edilmiş ve itimatnamesini sunmuştur.³⁴

Petersburg sefiri Hüseyin Hüsnü Paşa, on dokuz sene bu görevde kalmış ve yerine 16 Ağustos 1908'de Turhan Paşa tayin edilmiştir.³⁵ II. Abdülhamid bu tayini bildiren namesini de Livadya'ya gelen II. Nikola'ya bir heyetle göndermiştir. Bu mektupta Turhan Paşa'nın Petersburg'a tayin edildiğini ve İmparator tarafından da hoş karşılanacağını bildirmiş ve kendisine güven duyulmasını istemiştir. Ayrıca dostluk ve muhabbetlerinin değişmezliğine vurgu yapılmıştır.³⁶

5. Rus İmparatorlarını Kırım'da Karşılama

Rus imparatorları dinlenmek için Livadya'ya geldiklerinde onlara hoş geldiniz demek adet haline gelmişti. Sultan II. Abdülhamid, bu vesile ile ilişkileri güçlendirmek istemiş ve bir takım siyasi meseleler hakkında imparatorla gönderdiği

³⁰ BOA. İ. HR. (İrade Hariciye), 315-20173, 20 Zilhicce 1306, [17 Ağustos 1889], BOA. İ. DH. (İrade Dahiliye) 1148-89487, 19 Zilhicce 1306 [16 Ağustos 1889], *Mürüvvet*, No: 382, s. 1, 5 Ağustos 1305 [18 Ağustos 1889].

³¹ "...müşârunileyhin müddet-i me'mûriyeti esnâsında beynimizde teyemmünen mevcûd olan münâsebât-ı dostî ve hüsn-i âmizîş te'yîd ve te'kide ale'd-devâm ...", BOA. Y. A. RES, 89-4, v. 2, 14, 26 Temmuz 1897.

³² "... Beynimizde teyemmünen câri olan münâsebât-ı dostânenin mahzûziyet-i mütekâbilemizi müceb ve teb'âmızca fevâid-i azîmeyi müstelzim olacak sûrette ... fevka'l-'âde ve murahhas büyükelçimiz hizmetine müşâvir-i hâssımız şövalye Jan dö Zinovî'î nasb etmeyi münâsib gördüm...", BOA. Y. A. RES, 90-104, v. 3, 14 Temmuz 1897.

³³ "... müşârunileyhin Dersa 'âdetimizde müddet-i ikâmetinde beynü'd-devleteyn teyemmünen pâyidâr olan revâbit-ı meveddet ve dostînin tekküd ve takarrürü emrinde muktezâ-yı dirâyet ve fetâneti üzere görülen gayret ve mesâ'i-i mütemeddiyesini...", BOA. Y. PRK. NMH, 7-51, 3 Cemaziyevvel 1315, [30 Eylül 1897].

³⁴ BOA. İ. HUS. (İrade Husûsî), 60-84, 31 Kanunievvel 1313, [12 Ocak 1898].

³⁵ BOA. HR. MTV. (Hariciye Nezareti Mütenevvia Kısmı), 3-28, 21 Receb 1326 [19 Ağustos 1908].

³⁶ "...Turhan Paşayı sefâret-i fevkal'âde ile nezd-i haşmet-vefd imparatorilerine i'zâm ve müşârunileyhin..." BOA. Y. EE, 5-169.

elçiler arasında mülakat yapmayı sağlayarak imparatorun tutumunu öğrenmeye çalışmıştır.³⁷ Örneğin 1888 yılında Livadya'ya gelen III. Aleksandr'ı karşılamak için Müşir Fuad Paşa görevlendirmiş ve imparatora mektup göndermişti. Bu mektubunda iki ülke iyi ilişkilerinin sürekli hale getirilmesi temennisinde bulunurken imparatorun bu ziyaretini fırsat olarak gördüğünü de belirtmiştir.³⁸ Yine 1891 yılında imparatora Fuad Paşa'yla birlikte dostluk içerikli mektup göndermiş ve evliliğinin 25. yılını kutlamıştır. Bu ziyaretlerden ziyadesiyle memnun kalan imparator, mektubunda Fuad Paşa ve Hüseyin Kazım'ı görmesinden dolayı mutlu olduğunu ve beyanatlarını Sultana iletmış olduklarını ümit ettiğini bildirmiştir. Sultanın kendisine karşı bu nezaket yüklü tutumundan dolayı teşekkür etmiş ve duygulandığını ifade etmiştir.³⁹

6. Cülus Tebrikleri ve Taç Giyme Merasimi

Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışını mektup göndererek kutlayan Rus imparatoru II. Aleksandr, geçmişe atıfta bulunarak bir takım üzücü olayların meydana geldiğini fakat bundan sonra barış içerisinde istikrarlı bir ilişkinin olabileceğini bildirmiştir. Bu durumun her iki devletin menfaati için önemli olduğunu, kendisinin iyi ilişkiler adına çaba sarf edeceğini bildirmiştir. Fakat barışçıl bir politikanın sürdürülebilmesinin ekseriyetle Sultana bağlı olduğunu belirtmekten de kaçınmamıştır.⁴⁰ Ancak barışçıl söylemlere rağmen bu politika için uygun durum oluşturulamamış ve iki ülke büyük bir savaşla karşı karşıya kalmıştır. Buna rağmen savaşın hemen ardından Ayastefanos Antlaşması'nın imzalandığı 3 Mart 1878 günü II. Aleksandr'ın cülusunun sene-i devriyesi olduğundan Sultan II. Abdülhamid telgraf çekerek imparatoru tebrik etmiştir.⁴¹

III. Aleksandr, mektubunda babasını suikastla kaybetmenin üzüntüsünü dile getirdikten sonra cülusunu tebliğ etmiştir. Babası tarafından gösterilen dostluk ve

³⁷ Yetimoğlu, *Sultan II. Abdülhamid'in Rus İmparatorları İle Mektup Diplomasisi*, s. 69-79.

³⁸ BOA. Y. A. RES, 45-13, v. 2, 8 Safer 1306, [14 Ekim 1888].

³⁹ "...âhîren Kırmındaki ikâmetim esnâsında nezdime bir hey'et-i murahhasa'l-'âde i'zâmına zât-ı şevketsimât-ı pâdişâhilerince sevk eden niyet-i nâzikânelerinden pek mütehasıs olarak bundan ve müşir Fuad Paşa tarafından yedime teslim olunan nâme-i muhibbânelerinden dolayı zât-ı şâhânelerine pek hâlisâne teşekkür ederim...", BOA. Y. PRK. NMH, 5-9, 31 Aralık 1891.

⁴⁰ "... cülüs-ı hümayün-ı mülükâneleri ba'zı hâdisât-ı müellimeye müsâdif bulunmuş ise de ahvâl-i mâziyenin ta'miriyle ber-musâlaha-ı müstakarrenin istihsâli ...", BOA. Y. PRK. NMH, 1-3, 27 Şaban 1293 [17 Eylül 1876].

⁴¹ BOA. İ. HR, 276-16800, 28 Safer 1295 [3 Mart 1878].

yakınlaşmayı kendisinin de devam ettireceğini bildirmiş ve İstanbul’da bulunan sefirin vazifesine devam edeceğini ilave etmiştir.⁴² Sultan ise cevaben cülus tebrikinde bulunmuş ve imparator ve hanedanı için iyi dilek temennilerinde bulunmuştur.⁴³ Bu üzücü hadise dolayısıyla acılarına ortak olduğunu bildirerek, iki ülke arasında istikrarlı ve kalıcı dostluğun gerekliliğini vurgulamıştır.⁴⁴ III. Aleksandr, babasının suikast sonucu öldürülmesini kendileri açısından olduğu kadar bütün devletler açısından da bir felaket olduğunu, böylesi durumların yaşanmaması ve mevcut düzenin ve barışın korunması için birlik olunması gerektiğini, bunun bir insanlık vazifesi olduğunu bildirmiştir. Bu duygularından sonra Sultanla olan dostluktan bahsederek devamı için herhangi bir engelin bulunmadığını ve ilişkilerin güçlendirilmesi adına çaba sarf edeceğini ve bundan mutluluk duyacağını söyleyerek Sultanın da kendisine destek vermesini istemiştir.⁴⁵

III. Aleksandr’ın taç giyme merasiminde bulunmak ve tebrikleri iletmek için Server Paşa görevlendirilmiştir. Sultan II. Abdülhamid, imparatora gönderdiği mektubunda cülusunun iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerine katkı sağlaması temennisinde bulunurken imparatorluk tacının ise tüm Rus halkının sevincine ve övgüsüne nail olacağını belirtmiştir.⁴⁶ İmparator ise cevabında bu vazife için Server Paşa’nın tercih edilmesini gayet olumlu bulmuş ve mutlu olduğunu bildirmiştir. İki ülke dostluk ilişkilerinde büyük hizmetleri bulunan Server Paşa’dan daha müspet bir ismin düşünölemeyeceğini ifade etmiştir. Bundan sonraki süreçte İstanbul’da bulunan sefiri Nelidov’u tam yetkili elçi statüsüne çıkarttığını söylemiştir.⁴⁷

II. Nikola’nın taç giyme merasimine ise eski Paris Sefiri Ziya Paşa gönderilmiştir. Padişah mektubunda kendileri adına Ziya Paşa’nın tebrikte

⁴² “...devleteyn beyninde mevcûd olan ittihâd ve ittifâk iktizâsınca zât-ı meâlî-simât pâdişâhîlerinin şü vakı’adan hisse-mend-i teessür olacakları gibi müteveffâ müşârunileyhin izhâr buyurdukları temâyülât-ı dostâneyi hakk-ı senâverlerinde aynen ibrâza devam buyuracakları...”, BOA. Y. A. RES, 10-31, v. 4, 4 Mart 1881.

⁴³ “...cülûsunu kemâl-i ihlâs ile tebrik ederim ve zât ve hanedân-ı hükûmrânîlerinin mes’ûdiyetini nâmeleriyle devlet-i fahimânelerinin sa’adet halini an-samimü’l-kalb temenni eylerim...”, BOA. Y. PRK. NMH, 2-6, v. 1, 15 Mart 1881.

⁴⁴ BOA. Y. A. RES, 10-31, v. 5, 5 Nisan 1881.

⁴⁵ BOA. Y. PRK. NMH, 2-6, v. 4, 20 Mart 1881.

⁴⁶ “... bu def’a bütün Rusyaluların imparatorluğu tâc-ı haşmet-ibtihâcî zât-ı fehâmet-simât hükûmrânîlerine mazhâriyetle mübâhî olacağından ra’sime-i tebrik ve tehniyetin icrâsına nezd-i imparatorîlerine fevka’l-âde büyükelçilik unvânıyla...” BOA. Y. PRK. NMH, 2-46, 9 Receb 1300 [16 Mayıs 1883], BOA. Y. A. HUS, 348-34, v.3, 23 Cemaziyelahir 1300 [1 Mayıs 1883].

⁴⁷ BOA. A. DVN. NMH. (Bâb-ı Asâfî Divân-ı Hümâyûn Nâme-i Hümâyûn Kalemi), 28-7, 16 Receb 1300 [23 Mayıs 1883].

bulunacağından ve dostluk temennilerinden bahsetmiştir.⁴⁸ Heyet İmparator ve İmparatoriçe tarafından kabul edilip hoş karşılanmış⁴⁹ ve imparator bu samimiyetinden dolayı Sultana teşekkürde bulunmuştur. Ziya Paşa'yı gördüğünden dolayı da mutlu olduğunu beyan etmiştir.⁵⁰

7. Nişan ve Hediye

Rus imparatoru III. Aleksandr dostluk ve samimiyetin nişanesi olarak Saint Andre Nişanı ile Sultan II. Abdülhamid'i ödüllendirmek istemiştir. Bu nişanı sefir Nelidov huzura çıkarak Sultana takdim etmiştir.⁵¹ Bundan memnun olan Sultan, bu nişanın aralarındaki dostluğun delili olduğunu düşünerek memnuniyetini dile getirmiş ve imparatora baht açıklığı temennisinde bulunmuştur. Kendisi de imparatora Murassa Nişan⁵² ve özel olarak yaptırdığı İmtiyaz Nişanı ve eşi Maria Fyodorovna için Şefkat Nişanını hediye etmiştir.⁵³ İmtiyaz Nişanının zinciriyle birlikte gönderilmesinden oldukça memnun olan III. Aleksandr, aralarındaki değişmez muhabbetlere dikkat çekerek önceden yapılan sözleşmelerin teminat altına alınmasını gündeme getirmiştir.⁵⁴

III. Aleksandr, hediye olarak Sultan II. Abdülhamid'e kıymetli kürkler göndermiştir. Bu kürkleri alan Sultan oldukça memnun olmuş ve kendisi de imparatora bir takım kumaş ve eşyalar hediye etmiştir. Soğuğa karşı ısınmak için giyilen kürkleri iki ülke soğuk ilişkilerinin ısınmasına yoran Sultan, imparatorun arzusunun da bu yönde olduğu söyleyerek hediyeleri bu arzunun bir delili olarak

⁴⁸ BOA. Y.PRK. NMH, 7-3, 6 Zilkade 1313 [19 Nisan 1896], BOA. Y. A. HUS, 348-34, v.2, 23 Cemaziyelahir 1300 [1 Mayıs 1883].

⁴⁹ BOA. Y. PRK BŞK. (Yıldız Perakende Başkitabet Dairesi Maruzatı), 46-71, v.2, 5 Muharrem 1313 [16 Haziran 1896].

⁵⁰ "...icrâ kılınan resm-i tetevvücümüz münâsebetiyle taraf-ı eşref-i hazret-i şehinşâhilerinden izhar buyurulan eser-i cedîdi hubb u muvâlât ve temenniyât-ı vedâdkârı hüsrevânelerinden dolayı zât-ı hazret-i mülükânelerine beyân-ı teşekkürâtla..." , BOA. Y. EE, 62-11, v. 3, 11 Zilhicce 1313 [24 Mayıs 1896].

⁵¹ BOA. Y. A. HUS, 180-15, 13 Muharrem 1302 [3 Kasım 1884].

⁵² "... İş bu nişân-ı sûret-i meveddet-i beyân beynimizde mevcûd olan muhâdenet-i samimiye-i dostânenin bir dell-i cedîdi ve meveddet-i hâlisâ-ı muhibbânemin bir nişâne-i bedîdi edildiği..." , BOA. Y. PRK. NMH, 3-1, 5 Safer 1302 [24 Kasım 1884].

⁵³ "... Rusya imparatoruyla imparatoriçesi hazerâtına ihdâ buyurulmak üzere sür 'at-i a 'mal-i mukteza-yı irade-i seniyye-i hazret-i pâdişâhîden olup..." , BOA. İ. DH, 936-74107, 19 Safer 1302 [8 Aralık 1884].

⁵⁴ BOA. A. DVN. NMH, 30-2, 21 Mart 1303 [2 Nisan 1887].

telakki edeceğini bildirmiştir.⁵⁵ Sultan II. Abdülhamid ile Rus imparatorları arasındaki hediyeleşmelerde sigaralar da önemli bir yer tutmuştur. Nitekim hem Sultanın hem de İmparatorların sigara içiyor olması sigaranın önemini artırmıştır. Sultan, sandıklarla hem III. Aleksandr hem de II. Nikola'ya sigara hediye etmiş hatta özel olarak yaptırdığı tütün masasını II. Nikola'ya göndermiştir. Bu hediyeyi inceleyen imparator böylesine nadide bir eseri görmediğini bildirmiştir. III. Aleksandr ise Sultana zarif bir sigara kutusu hediye etmiş ve “sigara içerken beni hatırlasın” demiştir. Sultan II. Abdülhamid hediyeleri sadece imparatorlara göndermemiş aynı zamanda eşlerini de düşünmüştür. Özel olarak vazolar ve porselen çay takımları yaptırmış ve bunları imparator ve imparatoriçenin zevklerine uygun renklerde imal ettirmiştir. Ayrıca halılar, seccadeler, kumaşlar, II. Nikola'nın vapuru için özel eşyalar ve saat hediye etmiştir. II. Nikola bu hediyeler için Sultana teşekkür ederken saati vapurda bulunduracağını söylemesi Sultani oldukça mutlu etmiştir.⁵⁶

Sultan II. Abdülhamid'in cülusunun 25. sene-i devriyesini tebrik eden II. Nikola, ayrıca padişaha birtakım hediyeler göndermiştir. Bunlar içerisinde dikkat çeken Grifon Masa Saati'dir. Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan bu saat üzerinde II. Abdülhamid'in tuğrası ile II. Nikola'nın monogramı bulunmaktadır.⁵⁷

Yapılan hediyeleşmeler iki ülke ilişkilerinde olumlu yankı bulmuştur Nitekim II. Nikola padişahın gönderdiği hediyeleri yeni bir dostluk eseri olarak nitelemiş ve olumlu siyaset takip edeceğini bunun için hükümetine emir verdiğini beyan etmiştir.⁵⁸

Tüm bunlarla birlikte, Sultan II. Abdülhamid'in Ruslara gönderdiği hediyeler Meşveret Gazetesi müdürü Ahmet Rıza tarafından eleştiriye tabi tutulmuştur. Her ne kadar gönderilen hediye ne olduğu belirtilmese de pahalı olarak nitelendirdiği hediyelerin tabii olunan hükümdara hanlar ve emirlerin gönderebileceğini

⁵⁵ “...kürk bürüdete karşı bir kisve olduğundan ve beyn'ed-devleteyn ba'demâ her gûne emâre-i bürüdetin ref' ve izâlesi hakkındaki arzû-yı hükümdârilerini bildiğimden iş bu hedâye-i behiyeyi bu yoldaki arzû-yı fehîmânelerinin bir delîl-i bâhiri olmak üzere telakkî eyler...” BOA. Y. PRK. NMH, 3-55, 19 Zilkade 1303 [19 Ağustos 1886].

⁵⁶ Yetimoğlu, *Sultan II. Abdülhamid'in Rus İmparatorları İle Mektup Diplomasisi*, s. 137-142.

⁵⁷ Feza Çakmut, “Topkapı Sarayı Müzesi'nde Bulunan Saatler”, *Topkapı Sarayı'nı Anlatmak*, Ed. Ali Satan, Salim Aydın, Selin İpek, Korpus Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 308.

⁵⁸ BOA. Y. PRK. NMH, 6-49, 2 Zilkade 1312 [27 Nisan 1895].

söylemiştir. Hükümdarın ise at, kumaş, halı gibi memleketin değerli ürünlerinden hediye edebileceğini bildirmiştir.⁵⁹

8. Yeni yıl, İsim ve Doğum Günü Tebriki

Miladi yılbaşlarında Sultan II. Abdülhamid, Rus imparatorlarına, eşlerine ve annelerine telgraf çekerek tebriklerini iletmiştir. Yeni yılın hem kendileri hem de hanedanları adına mutluluk getirmesi temennisinde bulunmuştur. Bu vesile ile aralarındaki dostluğa vurgu yapmıştır. Cevabi telgraflarda ise yeni yılın Sultan için de hayırlara vesile olması temennisinde bulunulup teşekkür edilmiştir. Ayrıca imparatoriçeler ise kendilerinin hatırlanmasından ve iltifatlara nail olmalarından dolayı oldukça memnun olmuşlar ve mutluluklarını “*an-samîmülkalb ifâ-yı teşekküre ibtidâr eder*” diyerek içten teşekkür etmişlerdir.⁶⁰

Hıristiyanlara özgü olan isim günü kutlaması, Tevrat ve İncil’de geçen aziz ve azizelerin isimlerinin kiliseler tarafından belirlenen günlerde kutlanmasıdır.⁶¹ Rus imparatorlarından Aleksandr’ın isim günü 11 Eylül, Nikola’nın ise 18 Aralık’tır. Bu tarihlerde Sultan II. Abdülhamid, telgraf çekerek tebriklerde bulunmuştur. Ayrıca Teşrifat-ı Umumiye Nezaret-i tarafından Rus sefarethanesine özel memurlar giderek imparatorun isim günü tebrik edilmiştir. Bu tebrik 1877 yılı hariç, Sultan II. Abdülhamid’in saltanatı boyunca muntazaman devam ettirilmiştir. 1879-1884 yıllarında Teşrifat-ı Umumiye Nazırı Münir Bey ile Seryaver Halil Paşa, 1885-1897 yıllarında ise Münir Paşa ile Seryaver Mehmed Paşa Rus sefirine tebriklerini iletmişlerdir.⁶²

Osmanlı Devleti’nde doğum günü kutlaması Fuad Paşa’nın girişimleriyle resmîlik kazanmış⁶³ ve padişahlar da doğum günlerini kutlamaya başlamıştır. II. Abdülhamid’in doğum günlerinde sarayda kutlama yapılırken İstanbul’un birçok yerinde ve taşralarda şenlikler düzenlenmiş ve padişahın doğum günü kutlanmıştır.⁶⁴ Rus imparatorları da telgrafla padişahın doğum gününü kutlamıştır. Nitekim II. Nikola, çektiği telgrafta tebriklerini iletirken dostluğundan bahsederek bu mutlu gün

⁵⁹ *Meşveret*, No: 4, 1 Şaban 1313 [17 Ocak 1896].

⁶⁰ Yetimoğlu, *Sultan II. Abdülhamid’in Rus İmparatorları İle Mektup Diplomasisi*, s. 109-112.

⁶¹ Selahattin Çitçi, “Türk Romanında Bir Modernleşme Projesi: İsim Günü Kutlaması”, *Rossiskaya Türkologiya* No: 1(10), Moskova-Kazan, 2014, s. 30-31.

⁶² Yetimoğlu, *Sultan II. Abdülhamid’in Rus İmparatorları İle Mektup Diplomasisi*, s. 118-122.

⁶³ Ahmed Cevdet Paşa, *Ma’rûzât*, Yay: Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980, s. 41

⁶⁴ Yetimoğlu, *Sultan II. Abdülhamid’in Rus İmparatorları İle Mektup Diplomasisi*, s. 114-115.

vesilesiyle samimiyetini ortaya koyduğunu bildirmiştir.⁶⁵ Sultan II. Abdülhamid de benzer şekilde imparatorlara doğum günü tebriklerinde bulunmuş ve ayrıca Petersburg büyükelçileri de bizzat sarayda bulunarak imparatorun doğum gününü kutlamıştır. Örneğin Hüseyin Hüsnü Paşa 10 Mart 1892’de III. Aleksandr’ın doğum günü tebrikinde imparatorla görüşmüş ve imparator, Sultan II. Abdülhamid’in sıhhatini sormuş ve dostluğundan söz etmiştir.⁶⁶

9. İzdivaç ve Doğum Tebrikleri

Rus imparatorları hanedanlarında meydana gelen evlilik ve doğumları Sultan II. Abdülhamid’e bildirmeyi adeta vazifeden saymışlar ve bu mutlu günde padişahın da aynı sevinci paylaşacağını düşünmüşlerdir. Örneğin III. Aleksandr, kardeşi Serj (Sergei) Aleksandroviç’in Hesse Grandükasının kızı Elizabet Aleksandra ile izdivacını bildirdiği mektubunda “...mesâr olan iş bu vâkı‘a-yı mübtehâcenin dahi taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhilerine iş‘ârını bir vazîfe-i nazîfeden add eder...” ifadelerine yer vermiştir.⁶⁷ II. Nikola ise Olga adını verdiği bir kızı olduğunda “...bir kız çocuğu dünyaya getirip Olga tesmiye kılınmış olduğunu taraf-ı eşrefi cenâb-ı şehinşâhilerine ma‘al-memnûniye iş‘ar eylerim...” diyerek bildirmiştir.⁶⁸ Birçok izdivaç ve dünyaya gelen çocukların muştı haberine karşın Sultan II. Abdülhamid benzer şekilde cevaplar vererek sevinçlerine ortak olduğunu bildirmiş ve dostluğuna dikkat çekmiştir.⁶⁹

10. Şifa Dilekleri ve Taziye Mesajları

II. Aleksandr, 14 Nisan 1879’da sarayın bahçesinde dolaşırken kendisine dört el ateş edilmiş fakat isabet etmemiştir.⁷⁰ Bunu haber alan Sultan II. Abdülhamid, geçmiş olsun dileklerinde bulunmuş ve bu elim hadiseden üzüntü duyduğunu aynı

⁶⁵ “...velâdet-i humâyûn-ı mülükâneleri rûy-ı firûz vesilesiyle tebrikâtını en samimi olan temenniyâtını zât-ı hazret-i pâdişâhilerine arz ve beyân ve muhabbet-i lâ-yetegayyerem te‘minâtını tecdîd eylerim. BOA. Y. PRK. NMH, 9-3, 20 Ekim 1902.

⁶⁶ BOA. Y. PRK. EŞA. (Yıldız Perakende Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik), 15-51, 9 Mart 1892 [21 Mart 1892] BOA. Y. A. HUS, 257-139, 28 Şaban 1309 [28 Mart 1892].

⁶⁷ BOA. Y. A. HUS, 179-90, v. 3, 30 Haziran 1884.

⁶⁸ BOA. İ. HR, 350-34, v. 1 12 Kasım 1895.

⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Yetimoğlu, *Sultan II. Abdülhamid’in Rus İmparatorları İle Mektup Diplomasisi*, s.129-134.

⁷⁰ *Vakit*, No: 1249, 3 Nisan 1295 [15 Nisan 1879].

zamanda imparatorun sıhhatine halel gelmediği için de mutlu olduğunu bildirmiş ve uzun ömürler dilemiştir.⁷¹ Livadya'ya dinlenmek için gelen III. Aleksandr, burada hastalanmış ve durumu her geçen gün kötüye gitmiştir. Sultan II. Abdülhamid, imparatorun sağlığını yakından takip etmiş, imparatorun eşi, kardeşi ve çocuklarına telgraf çekerek üzüntüsünü dile getirmiş ve bilgi almıştır. Aynı zamanda imparatorun durumuyla ilgili olarak haberdar etmelerini istemiştir. Fakat akciğerinde iltihap bulunan imparatorun ağzından öksürdüğü kan gelmiş ve hayatını kaybetmiştir.⁷²

Sultan II. Abdülhamid, III. Aleksandr'ın ölümünü haber alınca, II. Nikola'ya gönderdiği telgrafta babasının ölümünden dolayı müteessir olduğunu, kendisiyle iyi ilişkiler kurduğunu ve dost olduğunu bildirerek tüm aile fertlerine taziyelerini bildirmiş ve sabırlar dilemiştir. Bu taziye mesajlarına karşın ölen imparatorun eşi, çocukları ve kardeşleri ayrı ayrı cevabi telgraflar göndermişler ve acılarına ortak olmasından ötürü kendisine minnettar olduklarını dile getirmişlerdir.⁷³ II. Nikola ise Sultan II. Abdülhamid'in bu teveccühünü kurulacak yeni dostlukların delili olarak görmüş ve babası dönemindeki iyi ilişkileri devam ettireceğine dikkat çekmiştir.⁷⁴

Böylece Sultan II. Abdülhamid, Berlin Antlaşması sonrasında oluşan yeni dünya dengelerine göre politikalar yürütmüş, Rus imparatorlarıyla yeni bir çatışmadan kaçınmıştır. Yukarıda sayılan birçok konuyu, ülkeler arası iyi ilişkiler için araçsallaştırmıştır.

Sonuç

Sultan II. Abdülhamid, 33 yıl süren hükümdarlığı boyunca mevkidaşı üç Rus imparatoruyla diplomatik temasta bulunmuştur. 93 Harbi'nden sonra diplomatik ilişkilere büyük önem vererek, dış siyasette Rusya ile iyi geçinmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Ermeni, Girit ve Bulgaristan meselelerinin çözümünde bölgeyi yakından

⁷¹ "...bu haberden ne derece müteessir oldum ise masüniyet-i imparatorîleri haberinden dahî o derece memnûn oldum bundan dolayı ifâ-yı tebrikât ile berâber temâdi-i eyyâm-ı ömr ü haşmetpenâhileri duâsını bi-hulûsü'l-bâl yâd ve tezkâr eylerim..." , BOA. Y. PRK. NMH, 1-52, v. 1, 21 Rebiülahir 1296 [14 Nisan 1879].

⁷² Yetimoğlu, *Sultan II. Abdülhamid'in Rus İmparatorları İle Mektup Diplomasisi*, s. 147-148.

⁷³ Yetimoğlu, *Sultan II. Abdülhamid'in Rus İmparatorları İle Mektup Diplomasisi*, s. 151-152.

⁷⁴ "... pederimin hastalığı ve muahhiran vukû'-ı vefâtı cihetiyle senâverlerince tahassul eden elem ve keder-i azîmeye iştirâk buyurarak hazıra-ı ebediyesi muhlislerince pek ziyâde kıymetdâr olan meveddet-i muhâleset-i hümâyûn-ı mülükânelerinin yeni bir delîlini ibrâz buyurmuşlardır..." , BOA. Y. PRK. NMH, 9-99, v. 24, 28 Kasım 1894].

takep eden Rusya ile temasa geçmiştir. Ermeni sorunu kısmen çözüme kavuşmuş olsa da Girit'te beklenen yardım alınmamıştır. Bulgaristan'da ise kendi çıkarlarını göz önünde bulunduran Rusya, bir müddet Bulgar mezalimini durdurmuştur. Siyasi meselelerin çözümünde kısmi başarı elde eden Sultan II. Abdülhamid, daha çok Osmanlı-Rus ilişkilerinin saltanatı boyunca olumlu seyretmesinde başarılı olmuştur. Diplomasinin gücüne inanarak ilişkilerini bu minval üzere devam ettirmiştir.

Bu olumlu ilişkiler karşılıklı olarak devam etmiştir ki Sultan II. Abdülhamid'in cülusunu tebrik eden II. Aleksandr, iyi ilişkiler kurmak istediğini ama bunu sağlamanın yolunun Sultandan geçtiğini belirtmesi karşılıklılık esasını ortaya koymaktadır. Tahta geçen imparatorlar, dostluk ilişkilerini devam ettireceklerini her seferinde dile getirmişlerdir. Sultan II. Abdülhamid'in, imparatorlar yanında imparatoriçelerle de diplomatik temas kurması iki ülke ilişkileri açısından oldukça manidardır. Rus hanedanının sevinç ve üzüntülerinin diplomatik usullere paylaşılması, devletlerarası ilişkileri geliştirmiştir. Bu dostluklar, mektuplarda nazikâne bir dille aktarılmıştır. Hediyeleşmeler de dostluğun tesisinde oldukça önemli bir yer tutmuştur. İmparator ve imparatoriçeler için özel olarak yaptırılan vazo ve çay takımlarının onların zevkine uygun renkte olması, yine özel olarak İmtiyaz ve Şefkat nişanlarının yaptırılması büyük bir nezaket ve incelik olarak değerlendirilmiştir. III. Aleksandr'ın hediye ettiği kürkleri, soğuyan iki ülke ilişkilerinin tekrar ısınması şeklinde okunması, hediyelerde sembollerin kullanıldığın bir göstergesidir.

Bunların yanında Rus imparatorlarının taç giyme merasimlerine ve hoş geldiniz demek için Livadya'ya elçilik heyeti gönderilmesi de imparatorlar tarafından büyük yankı uyandırmıştır. Yapılan tüm diplomatik girişimler iki ülke dostluk ilişkilerinin devamı adına bir basamak oluşturmuş ve olumlu etkide bulunmuştur. Rus imparatorları Sultan II. Abdülhamid'i dost olarak nitelendirmişler ve hanedanlarına ait mutlu ve üzücü hadiseleri bildirmeyi adeta vazife saymışlardır. Böylece 93 Harbi'nden sonra takip edilen ılımlı diplomasi nedeniyle, iki ülke ilişkileri savaşız biçimde Sultan II. Abdülhamid'in saltanatını sonuna kadar devam etmiştir.

KAYNAKÇA

1-Arşiv Belgeleri

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâb-ı Asâfî Divân-ı Hümayûn Nâme-i Hümayûn Kalemi, (A. DVN. NMH), 28-7, 30-2.

Hariciye Nezareti Mütenevvia Kısmı (HR. MTV), 3-28.

Îrâde Dâhiliye (İ. DH), 1148-89487, 936-74107.

Îrâde Hariciye (İ. HR), 276-16831, 276-16858, 315-20173, 276-16800, 350-34.

Îrâde Husûsî (İ. HUS), 60-84.

Tercüme Odası Belgeleri (HR. TO), 286-28.

Yıldız Esâs Evrâkı (Y. EE), 5-169; 13-19-3-2; 62-11; 114-58.

Yıldız Perakende Başkitâbet Dâiresi Maruzatı (Y. PRK. BŞK), 46-71.

Yıldız Perakende Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik (Y. PRK. EŞA), 15-51.

Yıldız Perakende Nâme-i Hümayûnlar (Y. PRK. NMH), 1-3; 1-21; 1-29; 1-52; 1-56; 2-6; 2-46; 3-1; 3-55; 5-9; 6-49; 7-3; 7-51; 7-79; 7-98; 8-7; 9-3; 9-99.

Yıldız Sadaret Husûsî Maruzat Evrakı (Y. A. HUS), 163-13; 179-90; 180-15; 348-34; 257-139.

Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y. A. RES), 10-31; 21-3; 45-13; 89-4; 90-104.

2.Sürelî Yayınlar

Basiret, No: 2430.

Meşveret, No: 4.

Mürüvvet, No: 382.

Tercüman-ı Şark, No: 26, 40.

Vakit, No: 910, 1249, 1651.

Salname-i Nezaret-i Hariciye, 1302, Kostantiniyye 1302.

Salname-i Nezaret-i Umur-ı Hariciye, 1318, Dersaadet 1318.

3. Kitaplar ve Makaleler

Ahmed Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, Yay: Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980.

Binark, İsmet; "Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Mevcut Name-i Hümayun Defterlerine Göre Osmanlı-Rus Münasebetleri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992)*, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss. 197-207.

Çakmut, Feza, "Topkapı Sarayı Müzesi'nde Bulunan Saatler", Topkapı Sarayı'nı Anlatmak, Ed. Ali Satın, Salim Aydın, Selin İpek, Korpus Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2018, ss. 290-309.

- Çitçi, Selahattin; “Türk Romanında Bir Modernleşme Projesi: İsim Günü Kutlaması”, *Rossiskaya Türkologiya* No: 1(10), Moskova-Kazan, 2014, ss. 29-34.
- İnalçık, Halil; “Osmanlı-Rus İlişkileri 1492-1700”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1492-1992 Ankara 12-14 Aralık 1992*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, ss.25-35.
- Karal, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi VIII, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, TTK, Yayınları, Ankara 2011.
- Kurat, Akdes Nimet; *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'ât-i Hakikat*, C. I-II-III Haz: İsmet Mirođlu, Berekât Yayınları, İstanbul 1983.
- Osmanlı Belgelerinde Ermeni Rus İlişkisi (1899-1906)*, C. II, Yay. Haz: Recep Karacakaya ve diğlerleri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 2006.
- Öztürk, Yücel; “Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış Politikası ve Türkiye-Moskova İlişkileri (16. ve 17. Yüzyıllar)”, *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi*, Ed. Mustafa Bıyıklı, Bilimevi Yayınları, İstanbul 2008, ss. 217-280.
- Pritsak, Omeljan; “1491-1532 Yıllarında Osmanlı-Moskova İlişkileri”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1492-1992 Ankara 12-14 Aralık 1992*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, ss. 65-71.
- Yetimoğlu, Halil; *Sultan II. Abdülhamid'in Rus İmparatorları İle Mektup Diplomasisi*, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yozgat 2019.